

Suriye-Anlık - Mustafa Aydın

Suriye'deki gelişmelerin önemli bir dönüm noktasına evrildiği bugünlerde, bir nefes alıp, süreci sağlıklı şekilde değerlendirmekte fayda var. Her şeyin hızla değiştiği bu ortamda kapsamlı akademik bir analiz yerine, gözlemlerimi (8 Aralık 2024, 22:00 itibariyle) ham haliyle sizlerle paylaşmak istiyorum.

Sosyal medyada ve televizyonlarda "her şeyin ne kadar beklendik" olduğunu, HTŞ'nin (Heyet Tahrir el-Şam) son 4 yılda nasıl değiştiğini, her şey olup bittikten sonra zamanlamanın ne kadar mükemmel olduğunu anlatanlara inanmayın: Hiç kimse Suriye'deki gelişmeleri bu netlikte öngöremedi. HTŞ'ye bağlı gruplar dahil, Esad rejimine karşı çıkanlar da, muhaliflerin hareketlenmesini planlayanlar da, dışardan izleyenler de, hiç kimse 27 Kasım'da İdlib'te HTŞ'ye bağlı grupların başlattıkları saldırıların 10 gün içinde Şam'da sonuçlanacağını beklemiyordu.

Bölgeyi yakından takip edenler İdlib merkezli yeni bir çabanın muhaliflerden gelmekte olduğunu görüyorlardı ve bu yönde çok uyarı da yaptılar. Fakat onlar bile rejimin bu kadar hızlı ve kesin şekilde çökeceğini beklemiyorlardı.

Ukrayna'daki savaşa odaklanmak isteyen Rusya'nın Suriye'den Wagner Grup'a bağlı savaşçıları, çok sayıda hava savunma sistemini ve uçaklarının önemli bir kısmı çektiği biliniyordu. Fakat bunun Esad rejimini ne kadar zayıflattığı ve Rusya'nın en gerekli olduğu anda rejime destek ver(e)meyeceği pek öngörülmemiştir. Sonuçta, çatışmalar başladıktan sonra Rusya, kuzeyde özellikle Suriye Milli Ordusu'na (SMO) yönelik sınırlı etkili bombardıman dışında duruma müdahale edemedi. Bunun Rusya'nın etkisizliğinden ziyade, uzun süredir çatışmasızlığa ilerleme ve Türkiye ile ilişkileri düzeltme konusunda söz dinlemediği Esad'a bir ders vermek için geride durmasıyla ilişkili olduğunu söyleyenler de oldu/oluyor. Bu şekilde düşünenler, Rusya'nın dış politikasındaki acımasız soğukkanlılığına atıfla, Kafkasya'daki uzun dönemli müttefiki Ermenistan'ı, politikalarından rahatsız olduğu Cumhurbaşkanı Paşinyan'a "ders vermek" için nasıl 2020'de Azerbaycan karşısında desteklemekten kaçındığına işaret ederek, şimdi de Suriye'de Esad'a "ders vermek için" uzak durduğunu ileri sürüyorlar.

Burada gözden kaçan nokta, Ukrayna ile savaşında günde 1000'in üzerinde ve toplamda 600.000 asker kaybeden, uzun dönemli silah ve mühimmat depoları azaldığı için İran ve Kuzey Kore'den mühimmat almak durumunda kalan Rusya'nın Suriye'de uzun süreli yeni bir müdahaleye mecali kalmamış olabileceği. Öte yandan Putin, kendisi için çok daha önemli olan Ukrayna'ya odaklanabilmek için sürekli kan kaybına neden olan bir savaştan ilerleyken çekilmek de istemiş olabilir. Tabii daha 24 saat önce Rus Dışişleri Bakan'ı Sergey Lavrov'un Türkiye ve İran Dışişleri Bakanlarıyla görüşerek soruna çözüm aramakta olması, Rusya'nın belki de rejimin bu kadar hızla çökeceğini öngöremediğine de işaret ediyor olabilir.

İran'ın desteklediği gruplar ile Hizbullah'a bağlı güçlerin de büyük ölçüde Suriye'den çekildikleri biliniyordu. Bunlardan ilki sürekli İsrail bombardımanıyla çekilmeye zorlanmış, ikincisi ise Lübnan'da İsrail ile süregiden çatışmaya

katılmak için Suriye'den ayrılmak durumunda kalmıştı. İran yönetiminin Suriye rejiminin "laf dinlemiyor" olmasından şikâyeti ne düzeyde olursa olsun, sırf bunun için İran'ın Irak ve Suriye üzerinden Lübnan'a ve oradan da Gazze'ye kurduğu destek yolu ile uzun yıllardır bölgede yatırım yaptığı direniş hattını tehlikeye atması beklenmezdi. Daha gerçeğe yakın bir açıklama, Gazze'deki savaşın başlamasından bu yana bölgedeki tüm süreçlerin aleyhine geliştiği İran'ın nefesinin kesildiği, desteklediği güçlerin ülkedeki varlığının sürekli İsrail ve ABD baskısı altında tehlikeye düştüğü ve belki de Şam'daki rejimin, dış destek olmadan bu kadar hızla çökebileceğini göremediği için, stratejik bir dinlenme safhası için güçlerini geri çekmiş olabileceği. Sonuçta HTŞ ilerleyişi beklentilerden hızlı gelişince Irak'tan destek güçleri göndermeye çalıştı ama ABD bombardımanıyla engellendi. Hem bu süreç hem de İran Dışişleri Bakanı'nın hızla ilgili ülkelere destek arayışına girmesi, bir taraftan İran'ın bu gelişmelere hazırlıksız yakalandığına, diğer taraftan Esad rejimini ayakta tutmanın İran için ne kadar önemli olduğuna işaret ediyordu.

Türkiye, ABD ve İsrail'in gelişmeler üzerinde ne kadar dahli var ve önceden neden ne kadar haberdarlardı bilmiyoruz. Ancak genel itibariyle HTŞ'nin yeniden hareketleneceğini bildiklerini ve hatta zamanlama konusunda da bir fikir sahibi olduklarını kabul etmek için yeterince işaret var önümüzde. Özellikle HTŞ'ye bağlı grupların donanımları, bu seferki çatışmalarda uyguladıkları askeri stratejiler, birbirlerine düşmeden tek hedefe odaklanabilmeleri ve daha da önemlisi ülkede ilerledikçe belirginleşen farklı etnik-dini yapıları kapsayıcı siyasi duruşları ile başarılı halkla ilişkiler ve imaj çalışmaları, haklı olarak "gelişmelerin arkasında bir devlet akli mı var" sorusunu gündeme getiriyor.

Bu noktada, neredeyse tüm Batı medyası ile Türkiye'yi yakından takip eden Batılı uzmanların son bir-iki güne kadar ısrarla "gelişmelerin arkasında Türkiye'nin olduğu" varsayımını dillendirmeleri ve "Türkiye'nin desteklediği/yönlendirdiği/etkisi altındaki muhalif/İslamcı/radikal unsurlar" söyleminde uzlaşmaları, bir şeyleri cevaplamaktan çok, soru işaretlerini artıran bir etki yapıyor. Zira Türkiye'den bakınca, sürecin tamamen Türkiye'nin kontrolü altında olduğu izlenimi oluşmuyor.

Öte yandan, Türkiye'nin HTŞ'nin hareketlenmesini beklediği, hatta bunun yaklaşık tarihiyle ilgili bir fikri olduğu son aylarda giderek daha net görülüyordu. Fakat bunu, Türkiye'nin HTŞ'ye bağlı grupları kontrol ettiği noktasına taşımak doğru olmaz. Türkiye muhtemelen Esad'a ne kadar zayıf durumda olduğunu göstermek ve görüşmelere oturmaya ikna etmek için HTŞ'nin sınırlı olması beklenen hareketlenmesine destek verdi. Fakat, görüldüğü üzere HTŞ'nin operasyonu tüm beklentilerin ötesinde başarılı olup, Halep kısa sürede düşünce, Türkiye de en azından belli bir süre gelişmelerin gözlemcilerinden birine dönüştü. Nitekim, HTŞ hızla Şam'a doğru ilerlerken, "gelişmelerin nereye evrileceğini görme" arzusunun Ankara'da hâkim olması, HTŞ'ye desteğin Batı mediasındaki kadar vurgulanmaması da buna işaret ediyordu. Ayrıca Türkiye'nin doğrudan desteklediği SMO'nun Halep'in doğusu ve Tel Rifat'ta açtığı ikinci cephenin bir türlü tam gelişmemesi ile Münbiç'e girişin ancak HTŞ'e güçleri Şam'a girerken gerçekleşmesi de, bu hatta yeterli hazırlığın en azından "zamanında" yapılmadığına işaret ediyordu.

Gelinen noktada kimin neyi öngördüğünün de pek bir önemi kalmadı aslında. Artık bundan sonrasına bakmak lazım. Şu ana kadarki gelişmelere bakarsak, Şam dahil Esad rejiminin kontrol ettiği şehirler (Rusya'nın üslerinin bulunduğu Akdeniz kıyısındaki Latakya ve Tartus hariç) HTŞ denetimine geçti, PYD güçleri Suriye'nin orta ve güney bölgelerinde Fırat'ın batısına geçerek kontrol ettikleri alanı önemli ölçüde genişlettiler, kuzeyde Tel Rifat SMO kontrolüne geçti, Münbiç'te ise kontrol sağlanmak üzere (henüz uluslararası kaynaklarca teyit edilmedi), Esad'ın Rusya'ya kaçtığı anlaşıldı (TASS Haber Ajansı, Kremlin'e dayanarak duyurdu), İsrail güçleri Golan'dan içeri girerek bir güvenlik bölgesi oluşturmaya başladı . İran ve Rusya önemli etki kaybına uğrarken, Türkiye, ABD ve İsrail etkinliklerini artırdılar, AB, Çin ve Arap ülkeleri ise ortada yoklar.

Bundan sonra Suriye'yi yeni bir süreç bekliyor. Mümkün olduğunca barışçı bir geçiş süreci herkesin arzusu olmakla birlikte, bunun doğrusal bir süreç olmayacağı da aşikâr. Örneğin HTŞ'ye bağlı farklı grupların rejimin devrilmesinden sonra birbirleriyle ve diğer gruplarla güç mücadelesine girip girmeyeceklerini bilmiyoruz; şu ana kadar hep geri çekilen ve başkenti de savaşmadan teslim eden Suriye Ordusu'nun geleceğinin ne olacağını bilmiyoruz; Suriye'nin Irak'ta Saddam'ın devrilmesinden sonra ortaya çıkan güç boşluğunun

beslediği kaos ortamına dönüşüp dönüşmeyeceğini bilmiyoruz; Batı medyasında net bir şekilde Ukrayna Cumhurbaşkanı Zelensky'e benzer kıyafetleri ve duruşuyla "gönülleri fetheden" Ebu Muhammed el Culani'nin HTŞ içerisindeki radikal unsurları ne süreyle kontrol altında tutabileceğini bilmiyoruz; 1963'ten beri iktidarı elinde bulunduran ve yıllar içinde Suriye'de farklı gruplara acılar çektirmiş Baas rejiminin devrilmesinden sonra intikam arayışlarının gündeme gelip gelmeyeceğini bilmiyoruz.

Bu kadar bilinmeyen arasında, gelinen noktaya Türkiye açısından bakarsak; süreci ne kadar kontrol ettiği ve gelişmelere ne kadar hazırlıklı olduğu şüpheli olsa da, gelişmeler Türkiye açısından şimdilik önemli bir kazanım alanına işaret ediyor. Kim ne derse desin, Türkiye Suriye'de "muhaliflere" en uzun süre ve sürekli destek veren tek ülke oldu. Hatta, Rusya-Suriye-İran üçlüsü karşısında Idlib'te tutunmalarını sağlayan da Türkiye'nin varlığı ve müdahaleleriydi. Batı medyasında HTŞ'nin son dönüşümünde Türkiye'nin önemli etkisi olduğunu söyleyen haberler de çıkmaya başladı. Bu henüz Türkiye'de konuşulan bir konu değil ve ne kadar doğru bilmiyoruz. Ama her halükârda Türkiye, SMO üzerinden kontrol ettiği bölgeler, HTŞ ile bağlantıları, Suriye'ye dönmeleri öngörülen mülteciler ile sahip olduğu askeri güç ve Suriye'deki istihbarat bağlantıları üzerinden ülkenin geleceğinde önemli bir pozisyonda olacak.

Türkiye ayrıca Suriye'nin çok ihtiyaç duyduğu yeniden yapılanma konusunda da en etkin konumdaki ülkelerden biri olacak. Bunu sadece yıkılan alt yapının yeniden kurulması anlamında sınırlı olarak algılamamak gerekiyor. Ülkenin siyasi, sosyal, ekonomik yeniden kurgulanması, çatışma sonrası uzlaşma ve barış süreçlerinin planlanması, ters yöndeki yerel ve uluslararası etkilere rağmen ülkeyi ve farklı grupları bir arada tutacak uzlaşmaya ulaştırmak da bu yeniden yapılanmaya dahil. Bu gelişmeleri Türkiye'nin ne kadar etkileyebileceğini de, ne kadar faydalanılabileceğini de zaman gösterecek. Bugün için akılda tutulması gereken konu, bugüne kadar hiç ortada olmayan pek çok uluslararası aktörün aniden farklı fikirler ve arkasına koydukları mali güçle ortaya çıkıp, Türkiye'nin Suriye için gündeme getireceği gelişim modeline alternatifler sunacaklarıdır. O nedenle Türkiye Suriye'nin geleceğinde de etkili olmak istiyorsa, gelişmelere hazırlıklı, sürecin gereklerine uygun pozisyon değiştirebilen ve ister istemez sürece dahil olacak uluslararası aktörlerle işbirliği yapabilecek bir pozisyonda

olması gerekir.

Öte yandan, yanlışlığı uzunca bir süre önce netleşmiş olmakla beraber, tarihinde ilk kez komşu bir ülkede rejim değişikliği politikasıyla yola çıkan Türkiye'nin tüm olan bitenden sonra buna ulaştığını söyleyenler çıkacaktır. Bunun ne pahasına olduğu veya Suriye'de kontrolü ele alacak yeni rejimin Türkiye'nin arzulayacağı bir yapı olup olmayacağı tartışmaları bir yana, Türkiye'nin uzunca bir süredir bu politikadan vaz geçtiği ve son bir yıldır da Esad rejimiyle yeniden ilişkileri normalleştirmeye çalıştığı da ortada. Dolayısıyla, Suriye'de sonunda bir rejim değişikliği olmakla beraber, bunun doğrudan Türkiye'nin "rejim değiştirme çabasının sonucu olduğu" ileri sürülemez. Nihai olarak Suriye'nin bir kısmında ortaya çıkma ihtimali olan köktenci yapının ya da güç paylaşımına gidebilecek HTŞ-PYD ikilisinin Türkiye açısından ne kadar kabul edilebilir olduğunu ilerleyen aylarda göreceğiz.

Suriye'nin üçe veya dörde bölünme ihtimali de Türkiye açısından çok olumlu olmayan bir geleceğe işaret ediyor. Bunun Türkiye'nin şu ana kadar ısrarla savunduğu "Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması" tezine aykırı olması bir yana, bu durum farklı bölgeler üzerindeki etkisini sürdürecektir uluslararası güçler nedeniyle Suriye topraklarının daha uzun süre istikrara kavuşamaması ve güçler çatışmasına tanık olması anlamına gelecek. Bu çerçevede kontrol ettiği toprakları genişleten ve ülkenin neredeyse tüm petrol kaynaklarını kontrolü altına alan PYD'nin Suriye'nin geleceğinde oynayacağı rol Türkiye açısından da yakından takip edilecek konulardan biri olacaktır.

Dışişleri Bakanı Fidan'ın Doha'da "sorunsuz bir geçiş dönemi için Suriye'de tüm tarafların sürece dahil edilmesi gerektiğini" belirtmesi ve "Irak'tan terör kadroları SDF'yi yönetiyor, kendileriyle ilgili bir değişiklik yapmazlarsa onları meşru göremeyiz" ifadesi, Türkiye'nin bölgede PKK'yı dışlayacak Kürt gruplarla çalışabileceğine işaret ediyor. Bu konuda Türkiye kuşkusuz ABD ile sürekli temas halinde olacaktır. Suriye'de her şeyden önce İran'ın etkinliğinin kırılmasını ve IŞİD'in yeniden güçlenmesinin engellenmesini önceleyen ABD'nin 2. Trump döneminde, şimdi Esad da devrilmiş olduğuna göre, yeniden Suriye'nden çekilmeyi gündemine alıp almayacağı, ABD-Türkiye ilişkileri ile Türkiye'nin

Suriye'deki geleceği açısından önemli olacak.

SMO'nun Tel Rifat ve nihai olarak gerçekleşirse Münbiç'i kontrol altına almasıyla birlikte Türkiye uzun süredir arzu ettiği Suriye'nin kuzeyinde PYD güçlerini Fırat'ın doğusuna atma hedefini gerçekleştirmiş olacak. Bununla beraber, Esad rejiminin devrilmiş olması, Türkiye'den önemli sayıda Suriye'li mültecinin ülkelerine geri dönmelerini de gündeme getirecektir. Şimdiden bu yönde gelişmeleri görüyoruz. Bu Türkiye'nin uzun dönemli sorunlarından birinde rahatlama sağlayacaktır. Öte yandan, PYD'nin kontrol ettiği toprakları Suriye'nin güneyinde genişletmiş olması ve muhtemelen devam edecek ABD desteği, bu yapının ülkenin geleceğinde Türkiye'nin çok da arzu etmediği bir rol oynayabileceğine de işaret ediyor.

Desteklediği Esad rejimi devrildikten sonra, Rusya'nın bu ülkedeki geleceğinin ne olacağını ve elde ettiği üstleri boşaltıp boşaltmayacağını henüz bilmiyoruz. Ülkede kalan askerlerini güvenle geri çekmek için Türkiye'den destek istediği sosyal medyaya yansıdıysa da bunun doğruluğunu henüz teyit edemiyoruz. Her hâlükârda, Rusya'nın önemli bir güç ve prestij kaybı içinde olduğu ortada. Libya ve Kafkasya'dan sonra Suriye'de de Rusya'nın desteklediği yapı çöktü. Ukrayna'da başlattığı savaşı'nın bedeli her yerde Rusya'nın karşısına çıkmaya devam ediyor. Eğer sonunda Tartus'taki deniz üssünü ve Khmeimim'deki hava üssünü boşaltmak zorunda kalırsa, bu Doğu Akdeniz'deki etkinliğini de önemli ölçüde sona erdirir. Türkiye açısından olumlu görülebilecek bu gelişme, bir taraftan Suriye'de Türkiye'nin elini rahatlatırken, diğer taraftan uzun zamandır Suriye sahasında ABD'yi dengelemek için destek aldığı Rusya'nın çekilmesi, Türkiye ile ABD'yi karşı karşıya getirecek. Bu sürecin iki yöne evrilmesi de (ABD ile uzlaşma veya çatışma) benzer oranlarda olası. Yakından izlenmesi gereken hassas bir süreç de bu olacak. Libya ve Karabağ'dan sonra Suriye'de de Türkiye'nin desteklediği taraf Rusya'nın desteklediği tarafı durdurdu/alt etti. Bu gelişmenin Türkiye-Rusya genel dengesine nasıl yansıtacağını da bekleyip göreceğiz.

Bu ortamda Türkiye'nin Suriye'deki öncelikleri en kısa sürede istikrarın temini, mümkün olduğunca yumuşak bir geçiş sürecinin gerçekleşmesi, tüm grupları içine alan ve ülkenin tümünü kontrol edebilecek bir hükümetin kurulmasının

sağlanması, ülkenin hızla yeniden yapılanması ve mültecilerin geri dönüşlerinin sağlanması, PYD'nin ülkenin geleceğindeki etkisinin zayıflatılması, ülkedeki yabancı güçlerin (ABD, Rusya, İran, İsrail derken Türkiye'nin de) belli bir süreçte çekilmelerinin sağlanması olacaktır. Komşu Irak'ta 2003'ten bu yana yaşanan gelişmelere bakınca, bu listenin o kadar kolaylıkla ve kısa sürede gerçekleşmeyeceği ortada. Türkiye'nin güneyinde Irak'tan sonra Suriye'de de uzun dönemli istikrarsızlık içeren bir sürece ve uluslararası güçlerin devam edeceği anlaşılan rekabetine hazırlıklı olması yerinde olur.

Bu yazı 'Suriye'nin Gün İtibarıyla Tomografisi' başlığıyla eş zamanlı olarak YetkinReport'ta yayınlanmaktadır."

Prof. Dr. Mustafa Aydın, Kadir Has Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa Aydın, Uluslararası İlişkiler Konseyi Yönetim Kurulu Başkanı ve Kadir Has Üniversitesi Öğretim üyesidir. Halen Euro-Mediterranean University (Slovenya) Senato Üyeliği ve World Council for Middle Eastern Studies Yönetim Kurulu üyeliği görevlerini sürdüren Prof Aydın, European Academy of Sciences and Art, European Leadership Network, Global Relations Forum, Turkish Atlantic Council, International Political Science Association ve International Studies

Association üyesidir. Bugüne kadar yurt içi ve dışında çok sayıda üniversite ve araştırma merkezinde çalışmalar yürütmüş olan Aydın'ın Türk dış ve güvenlik politikaları, uluslararası güvenlik, uluslararası ilişkiler teorileri ile Karadeniz, Kafkaslar ve Orta Asya bölgeleri jeopolitik ve güvenliği üzerine yayınlanmış çok sayıda çalışması bulunmaktadır.

Bu yazıya atıf için: Mustafa Aydın, "Suriye-Anlık" *Panorama Analiz*, 9 Aralık 2023, <https://www.uikpanorama.com/blog/2024/12/09/suriye-anlik-ma/>

Telif @PanoramaGlobal. Çevrimiçi olarak yayımlanan yazıların tüm telif hakları PanoramaGlobal'e aittir. Aksi belirtilmediği sürece, yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. Global Akademi, Panorama Yayın Kurulu ile editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.